

մնաւոր սխտիք» աղօթքով, Ամբրոսիանը վերաբերութեան աղօթքով և ընծայից սեղանին վրայ զետեղմամբ, Յետոյ սարկաւազը կ'ըսէ. *Pacem habete* (խաղաղութիւն ունեցէ՛ք) — Գուցէ մեր համապատասխանէ. «Դպ. Ողորմութիւն և խաղաղութիւն և պատարագ օրհնութեան»։ *Ad te Domine* — Հայն՝ Առ թիզ Աստուած։ Ամբրոսիան հին արարողութեամբ այս պահուսկ'ըւար «Ողոյն տուր միմեանց»ը, այս ինքն զիրար ողջունելը, որ այժմ տեղափոխուած է։ Ապա կու գայ կանոնի մասը և սրբազորութեան խօսքերը, Յիւնները և այլն։ Լը Բընտէն (Le Brun) կ'ըսէ, որ Ս. Ամբրոսիոսի ժամանակ կանոնական խօսքերն առաջ փարագոյր մը կը քաշուէր խորանին առջև և ապա սրբազորութեան բառերը կ'արտասանէր Ս. Խորհրդոյն պաշտօնեայն. պատճառը կու տայ Ս. Ամբրոսիոս *non omnes videt alta mysteriorum... quia operiuntur a levitis ne videant qui videre non debent et sumant qui servare non possunt*. Քահանային ճաշակման աղօթքն է

*Corpus Domini nostri
Jesu Christi proficiat
mihi sument et omni-
bus pro quibus hoc sac-
rificium attuli ad vi-
tam et gaudium sem-
piternum.*

Մարմին քո անպակաս
լից իմ է՝ կենս (Հայն՝
համառութիւն է)։

Ս. Հաղորդութիւնը բաշխուելու պահուն պարզ ձև կը գործածուի՝ *Corpus Christi* և պատասխանն է՝ Ամեն։

Հայր մերին յաւելուածը՝ Ձի քո և արքայութիւն և այլն՝ կը գտնենք Ամբրոսիան հին պատարագներուն մէջ այս բառերով. *Per Dominum nostrum Jesum Christum in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus, gloria, magnificentia potestas cum Spiritu Sancto a saeculis et nunc semper et in omnia saecula saeculorum, Amen.* — Պատարագն վերջը սարկաւազը կը ձայնէ. *Procedamus cum pace* — երթիցուք

խաղաղութեամբ. որդ կը պատասխանուի *In nomine Christi* — Քրիստոսի անունամբ։ Այս ձևը կը պահուի փոխանակ լատինական *Ite missa est*։

Աստուածային պաշտամունքը. — Եկեղեցւոյ ժամասացութիւնը կազմուած են ընդհանրապէս սաղմոսներով, կցորդներով, երգերով և աղօթքներով։ Սաղմոսը Ս. Ամբրոսիոսի օրով կ'երգուէին ամբողջ եկեղեցական զանն՝ ժողովրդով ի միասին, և այդ փառաբանութեանց ժամանակ ամփոփութիւն մը կը տրէր. միւս անգամ ներուն համար կը գանգատէր Ս. Ամբրոսիոս, որ ժողովուրդը երկեղած լուսթիւնը չունէր։

Խորհրդոց ծիսակատարութիւն. — Միւսանու քաւարին մէջ ալ հին ատեն մկրտութեան կը մերձենային մեծահասակներ, որոյ համար եկեղեցին միշտ ջանացեր է դարձան տանիլ. նախ փոքրիկ մանուկ ժամանակ մկրտել երեխայն, և երկրորդ՝ մեծահասակներուն ալ յորդոր կը կարդար, որ փութան ժամանել այդ շնորհաց ընդունելութեան։ Ասոնց անուանքը կը նշանակուէր *Մեծ Պահոց սկիզբը* իրենց ստորագրութեամբ։ Ս. Ամբրոսիոս կ'ըսէ. *Tu dedisti nomen tuum ad agoni Christi, subscripisti ad competitionem coronae*։ Մաղկազարդին օրը կ'ընդունէին Հաստամբը ուսանելու համար, ինչպէս նաև Հայր մերը, Զատիկին խթման երեկոյն կը պատրաստուէր մկրտարանը։ Քահանայն աւագանին ջուրը կ'օրհնէ և կը խառնէ աղը։ Լէֆէթայի արարողականին համեմատ քահանայն օրհնեալ իւղով կ'օծէր երեխայն (*on se servait l'huile sainte et non saline*) և ոչ լորձունքով։ Օծումէն վերջ կը մերկացնէին բոլորովին երեխայն, որ մերկ կը մտնէր աւագանին մէջ արևմուտք դարձած և սատանային կու տար իր հրաժարականը և կը թքնէր անոր վրայ (*Dom Morin*, *qui renuntiando in os spuitares*)։ Յետոյ կը հարցնէր քահանայն երեխային, թէ կ'ուզէր մկրտուիլ. անոր հաստատականը լսելէն վերջը կը հարցնէր, թէ կը հաւատար յԱստուած Հայրն և այլն։

երիխային հաւանութենէն վերջը կը մը-
կըրտէին զինքը երեք անգամ ընկղմամբ:

Մկրտութենէն վերջ կը կատարէին Դը-
րոշմի սուրբ խորհուրդը ճծմամբ, և յետոյ
կար սովորոյթ՝ որ նոր դրոշմաւնեւորուն
ոտքերը կը լուանային: Նորադարձը աւա-
զանէն ելլելէն վերջը կը զգնեւոր սպիտակ,
կը մտնէր եկեղեցի և կը հաղորդուէր երկու
տեսակով ինչպէս ամէն հաւատացեալ-
ները: Նորակնիք փոքր տղաքը կը հաղոր-
դէին սուրբ մարմնոյ մասնիկը թաթաւելով:
Հոովմ և Արեւելք Ս. Հաղորդութեան ճա-
շակմանէն վերջը նորադարձին կ'ընծայուէր
ջուր, կաթ և մեղր: Ութ օր նոր հաւա-
տացեալը կ'ուսանէր Պատարագի Ս. Խոր-
հուրդը և այլ կարևոր հաւատալիքները,
և իրեն համար այդ օրերը կը մատուցուէր
Մկրտելոց Պատարագը, ութերորդ օրը կը
հանէին սպիտակ զգեստին:

Կանոն պատկի մէջ յիշատակելի է օրհ-
նութիւն ամուսնական քողին (Hammeum
nuptiale), որ քահանայական օրհնու-
թեամբ կ'ըլլար (cum ipsum conjugium
velamine et benedictione sanctificari
oporteat): Արեւելք կէս դար առաջ քողքել
հարսը՝ սովորական էր նոյն իսկ քաղաք-
ներու մէջ, և կը զործածէին վառը՝ երեսի
բարակ ծածկոյթը՝ գոնէ տարի մը՝ իրենց
կենսայրիւն և կենսով առաջ:

Թաղման սգահանդէսը կը կատարուէր
պատարագով և նշնեցեալը կը յուզարկէին
բաց երեսով և վերջին համոյր մը տալով
ըստ Յունաց, Հոգեհանգստեան օրերն էին
արեւելեայց մէջ սովորաբար երրորդ, ին-
ներորդ և քառաններորդ օրերը. արեւմ-
տեայց մէջ էր երրորդ, եօթներորդ և երես-
ներորդ օրը, իսկ Ս. Արքրոսիոս կատարեց
եղբօրը համար եօթներորդ և քառաններորդ
օրը: Ս. Արքրոսիոս արգիլեց սրբոց դա-
բանաց վրայ զետեղելը կերակուր, հաց
և զինի, ինչ որ սովորոյթ էր Ափրիկէի քրիս-
տոնէից մէջ:

Ամբոսեան Միսարանն ունի տարբերու-
թիւններ Հոովմեականէն՝ ձեռնադրութեանց
և այլ սուրբ խորհրդոց ազօթից և արա-
րողութեանց մէջ. ունի օրհնութիւններ

հացի և այլ իրաց համար, ինչպէս նաև
զատկական գառին (Benedictio super
agnum in Pascha):

Ուսումնասիրողը Ամբոսեան արարողու-
թեանց վրայ բազմաթիւ են, աւելի հե-
տևող եղայ համառօտ տեսութեանցս մէջ
(Պօղոս Լէժէյ (Paul Léjay):

Ո. Կ.

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳԻՐՔ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԻՆ

(Շար. տես Բազմ. 1926, էջ 48)

ԻՄԵ.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ ՏԱՃԿԵՐԷՆ

1442 Թուահամարը կրող այս Ձեռա-
գիրը հայերէն տառերով Թուրքերէն զը-
րուած մ'է թէև, բայց միջանկեալ տեղեր
գուտ հայերէնով կտորներ ալ կան: Այդ-
տովմաթի (ճշտա յժ-կոթեան երկրորդ մա-
սին, այսինքն դեղաբանութեան թարգմա-
նութիւնն է:

29 հր. մեղր մեծութեամբ, 28 հր. մեղր
լայնութեամբ, և 1,5 հր. մեղր թան-
ձրութեամբ հատոր մ'է, լաւ կազմուած,
Թուրքիստան սովորական, գիրը տեղի նոսր,
զրութիւնը ամէն մէկ էջի վրայ երկսիւն,
ընդ ամէնը 245 էջ և 123 թերթ:

Որ և է արժէք ներկայացնող գործ մը
չէ, միայն 201 էջէն կ'ուսանինք թէ դար
մը առաջ 2 անի պատկանած է՝ ԽՈՒԿԱՍ ՃԱ-
ՆԻԿԵԱՆ անձին, որ կը գրէ:

« ԵՎԵՐԱ թուրքի 1 հայ ևնքիմարսն գիրքըս
« Ճանիկոնց Գեվորդի աղայի որդիք տնօրէին
« Վէ խոկասին և, աստուած բարի վայել
« տայ, ամեն գիր գրած բոլոր օրարախ հա-
« բոյր քսան և իրեք հատ և իրեք բոլոր ալ
« պօշ կայ. եղան ամենըն հարստ քսան և վնց
« բոխտ այսպէս և յմանըն տեսողաց հա-
« ձոյիցի:

« Իրտայ տեսան

« Խոկաս

« Ճանիկեան